

debita quando et ipse dimiseris; accipientur sacrificia tua cum pacificus ad Deum veneris: sensus atque actus tui divinitus dirigentur quando ea quæ divina et justa sunt cogitaveris, sicut scriptum est: *Cor viri cogitet justa, ut a Domino dirigantur gressus ejus* (Prov. xvi, 9).

XVIII. Habes autem multa quæ cogites. Paradisum cogita, quo Cain non ingreditur, qui zelo fratrem peremit (Gen., iv). Cogita cœleste regnum, ad quod non nisi concordes atque unanimes^a Dominus ad-

A mittit. Cogita quod filii Dei hi soli possint vocari qui sint pacifici, qui nativitate cœlesti et lege divina^b ad similitudinem Dei Patris et Christi respondeant adunati. Cogita sub oculis Dei nos stare, spectante ac judicante ipso conversationis ac vitæ nostræ curricula decurrere, pervenire nos tunc demum posse ut eum videre contingat, si ipsum nunc videntem delectemur actibus nostris, si nos dignos gratia ejus et indulgentia præbeamus, si, placituri semper in regno, in hoc mundo autem peccamus.

LECTIONES VARIANTES.

^a Nisi unanimes Liu.

^b Nativitate et lege Ar. Lum. Ebor. NC. 4. Voss. 1, 2.

Bod. 1, 2, 3, 4.

VARIORUM NOTÆ.

ptum erat coherentem et supra lineam vel coherentem. Id sæpe evenisse in exemplaribus antiquis Operum sancti Cypriani jam observatum a nobis est.

XVIII. — Cain non ingreditur. Hanc lectionem, quam habent tres libri veteres, puto esse optimam; aliam vero, quæ habet *redit*, falsam. Cain enim, qui

natus est postquam parentes ejus ejecti fuerant e paradiso, non potest dici non redisse in paradisu, cum in illo nunquam fuerit. Itaque non dubitavi quin lectio horum trium librorum preferenda sit.

Gratia ejus.. Ita multi libri veteres. Alii habent *gratiæ ejus et indulgentiæ*.

EPISTOLA AD FORTUNATUM DE EXHORTATIONE MARTYRII.

PRÆFATIO.

I. DESIDERASTI, Fortunate carissime, ut, quoniam C persecutionum et pressurarum pondus incumbit, et in fine atque in consummatione^b mundi antichristi tempus infestum appropinquare jam cœpit, ad præparandas^c et corroborandas fratrum mentes de divinis Scripturis hortamenta componerem, quibus mi-

lites Christi ad cœleste et spiritale certamen animarum. Obtemperandum fuit desiderio tuo tam necessario, ut, quantum sufficit medioeritas nostra auxilio divinæ inspirationis instructa, quasi arma ac munimenta quædam pugnatoris fratribus de præceptis Dominicis promerentur. Parum est enim quod Dei plo-

LECTIONES VARIANTES.

^a De bono martyrii. Lege in pace, frater charissime, hisque temporibus nostra tempora conferens, tacitus ingemisce NC. 2.

^b In finem et consummationem Bod. 1. 4.

^c Ad præparandas fratrum Voss. 1.

STEPH. BALUZII NOTÆ.

Quamvis dubitari non possit quin hic liber sit sancti Cypriani, cui adscribitur in omnibus antiquis codicibus et editionibus, vetus tamen error qui irrepsit in antiquas editiones Epistolarum sancti Hieronymi, persuasit Mariano Victorio, ut observavit etiam Baronius, illum esse sancti Hilarii, episcopi Pictaviensis, argumento etiam sumpto ex stylo; cum tamen alii contendant styllum auctoris istius libri congruere cum stylo Cypriani, non congruere cum stylo Hilarii. Pravam lectionem quæ irrepsit in Epistolas Hieronymi susulit diligentia virorum clarissimorum Domni Petri Constant et Domni Joannis Martianay, monachorum ordinis sancti Benedicti, qui testantur veram ac genuinam lectionem quæ in nova Operum sancti Hieronymi editione habetur existare in omnibus codicibus manuscriptorum, nullo excepto. Unde autem ortus sit hic error divinare conatus est Latinus Latinius, et puto divinasse. Conjecit enim vir doctissimus scripum fuisse in margine ejusdem libri ad Fortunatum, ut hæc nota responderet nomini Cypriani, ilque postea in contextum temere relatum et non suo loco positum. Esse autem Cypriani hinc etiam, præter alia argumenta, probatur, quod

Ilincmarus archiepiscopus Remensis, ut in margine observavit Sirmundus, in libro de *Prædestinatione* pag. 75, refert ex Cypriano locum quemdam ex libro II *Paralipomenon*, qui exstat in capite octavo hujus operis Cypriani. Quod autem Pearsonius in *Annalibus Cyprianicis* contendit illud non esse Cypriani, sed auctoris Cypriano junioris, ei non possum assentiri, cum nullas bonas rationes afferat pro assertenda illa sua opinione. Falsus est autem Pamelius scribens primam libri istius editionem debere Rembolto. Habetur enim in editione Spirensi, ut recte monerunt Augii, et in veteri Veneta. (PRÆFATIO. *Titulus iste et sequens, CAPITULA LIBRI SEQUENTIS, desumuntur ex editione Oxoniensi, in qua tamen nihil reperitur ut undenam accipiantur imotescat.* EDD.)

I. — Jam cœpit. Quamvis non constituerim reddere rationem omnium mutationum à me factarum in Operibus sancti Cypriani, putavi tamen reddere me debere in hoc loco, licet res sit exigui momenti, ne quis putare possit me vocem *jam* studio contradicendi posuisse pro *nunc*. Feci ergo quia omnes libri veteres et omnes veteres editiones exhibent hanc lectionem.

hem classicæ nostræ vocis erigimus, nisi credentium A fidem et dicatam Deo devotamque virtutem divina lectione firmemus.

II. Quid autem potius aut majus curæ nostræ ac sollicitudini congruit, quam ut commissum ²⁶³ nobis divinitus populum et exercitum in castris cælestibus constitutum adversus diaboli tela et jacula exhortationibus assiduis præparemus ^a? Neque enim idoneus potest esse miles ad bellum qui non exercitatus prius in campo fuerit, aut qui ^b agonisticam coronam quærit adipisci in stadio coronabitur, nisi usum et peritiam virium ante meditetur. Adversarius vetus est et hostis antiquus cum quo prælium gerimus ^c; sex millia annorum jam pene complentur ex quo hominem diabolus impugnat. Omnia genera tentandi et artes atque insidias deiciendi usu ipso vetustatis edidicit. Si imparatum invenerit militem Christi, si rudem, si non sollicitum ^d ac toto corde vigilantem, circumvenit ne scium, fallit incantum, decipit imperitum ^e. Si vero quis Dominica præcepta custodiens et fortiter Christo adherens ^f contra eum steterit, vincatur necesse est, quia Christus, quem confitetur, invictus est.

III. Ac, ne in longum sermonem meum extendere, frater charissime, et audientem vel legentem styli latioris copia fatigarem, compendium feci; ut, propositis titulis, quos quis ^g et nosse debeat et tenere, capitula Dominica subneckerem et id quod proposueram divine lectionis auctoritate solidarem, ut non tam tractatum meum videar tibi misisse quam materiam tractantibus præbuisse. Quæ res in usum singulis proficit utilitate majore. Nam, si confectam ^C et paratam jam vestem ^b darem, vestis esset mea, qua alius uteretur, et forsitan non pro habitudine staturæ ⁱ et corporis res alteri facta minus congruens haberetur. Nunc vero de agno per quem redempti ac vivificati sumus, lanam ipsam et purpuram nisi; quam cum acceperis, tunicam tibi pro voluntate conficies, et plus ut in ⁱ domestica tua atque in propria veste letaberis, et cæteris quoque ut conficere et ipsi pro arbitrio suo possint quod misimus exhibebis, ut, veteri illa nuditate contacta, perferant omnes indumenta Christi, cælestis gratiæ sanctificatione vestiti.

IV. Necnon et illud consilium, frater charissime,

LECTIONES VARIANTES.

^a Quam commissum, etc., præparare *Ebor. Lam. Lin. D*
NC. 1. Voss. 1, 2.

^b Aut quis *Bod. 1.*

^c Bellum gerimus *Lin. geritur Bod. 1.*

^d Si non sollicito *Ar. Lam. Ebor. Ver. Voss. 3.*

^e Decipit imparatum *Lam. NG. 1. Ebor. MR.*

^f Christi vestigiis adherens *Oxon.*

^g Quos quisquis *Bod. 1, 3.*

^h Vestem misissem *Ver.*

ⁱ Habitu staturæ *Voss. 1, 3.*

utile et salubre prospexi, in exhortatione tam necessaria quo martyres faciat, amputandas esse verborum nostrorum moras et tarditates, atque ambages sermonis humani subtrahendas, ponenda sola illa quæ Deus loquitur, quibus servos suos ad martyrium Christus hortatur. Præcepta ipsa divina velut arma pugnantibus suggerenda sunt. Illa sint militaris tubæ hortamenta, illa pugnantibus classicæ. Inde aures erigantur, inde instruantur mentes, inde et animi et corporis vires ad omnem passionis tolerantiam roborentur. Nos tantum qui, Dōmino permittente, primum Baptisma credentibus dedimus, ad aliud quoque singulos præparemus, insinuantes et docentes ^k hoc esse Baptisma in gratia majus, in potestate sublimius, in honore pretiosius, Baptisma in quo Angeli baptizant, Baptisma ^l in quo Deus et Christus ejus exultant, Baptisma post quod nemo jam peccat, Baptisma quod fidei nostræ incrementa consummat, Baptisma quod nos de mundo recedentes statim Deo copulat. In aquæ Baptismo accipitur peccatorum remissa, in sanguinis Baptismo corona virtutum. Amplectenda res est et oplauda et omnibus postulationum nostrarum precibus expetenda, ut qui servi Dei sumus ^m, simus et amici.

CAPITULA LIBRI SEQUENTIS.

I. In exhortandis itaque ac præparandis ⁿ fratribus nostris, et virtutis ac fidei firmitate ad præconium Dominicæ confessionis atque ad prælium persecutionis et passionis armandis ^o, primo in loco dicendum est idola deos non esse, quæ homo sibi facit. Neque enim quæ fiunt factore suo et fabricatore majora ²⁶³ sunt, aut protegere et servare quemquam possunt quæ ipsa de templis suis pereunt, nisi ab homine serventur. Sed nec elementa colenda esse quæ homini, secundum dispositionem et præceptum Dei, serviunt ^p.

II. Destructis idolis, et elementorum ratione monstrata ^q, ostendendum Deum solum colendum esse.

III. Tunc addendum quæ conminatio Dei sit adversus eos qui idolis sacrificant ^r.

IV. Præterea docendum non facile ignoscere Deum idololatriæ.

^l Et plus in *Bod. 3, 4.*

^k Præparemus instrucentes *Ver.*

^l Baptisma passionis in quo Deus et Christus ejus exultant *Lam. Ebor. NC. 1, Ar. Ben. Bod. 1.*

^m Servi Dei sumus *Ver. Ben. Bod. 1, 2, 3, 4. MR.*

ⁿ Parandis *Ver. reparandis Voss. 3.*

^o Persecutionis armandis *Ar. NC. 1. Lam. Ebor.*

^p Serviunt et *Ar.*

^q Prostrata *A. Ben.*

^r Serviunt *Voss. 3.*

STEPH. BALUZII NOTÆ.

II.— *Imparatum militem*, Petronius: *Parata miles arma non habui.*

Christo adherens. Hæc lectio constans est in omnibus antiquis editionibus et in omnibus antiquis editionibus et in omnibus antiquis libris tam nostris quam Anglicanis. Quare miror Anglos editionem Pa-

melii, quæ bona non est, retinuisse, contra veterum librorum et editionum fidem.

IV. *Baptisma majus*, id est Baptisma sanguinis, quod explicatur paulo post.

Elementa. Quinque libri veteres et editio Anglicana addunt *vice deorum*. Quod etiam mox habetur in initio primi capituli.

V. Et quod sic idololatriæ indignetur Deus, ut præceperit etiam eos interfici qui sacrificare et servire idolis suaserint.

VI. Subjungendum post hæc, quod, redempti ac vivificati Christi sanguine, nihil Christo præponere debeamus, quia nec ille quicquam nobis præposuerit, et ille^a propter nos mala bonis prætulit, paupertatem divitiis, servitatem dominationi, mortem immortalitati; nos contra in passionibus nostris paupertati sæculari paradisi divitiis et delicias præferamus^b, dominatum et regnum æternum temporariæ servituti, immortalitatem morti, Deum et Christum diabolo et antichristo.

VII. Insinuandum quoque ne, erepti de faucibus diaboli et de laqueis sæculi liberati, si in angustiis et pressuris esse^c cœperint, regredi denuo ad sæculum velint et perdat quod everserint.

VIII. Insistendum potius esse et perseverandum in fide et virtute^d et cœlestis ac spiritualis gratiæ consummatione, ut ad palmam et coronam possit perveniri.

IX. Ad hoc enim pressuras et persecutiones fieri ut probemur.

X. Nec timendas esse injurias et pœnas persecutionum, quia major est Dominus ad protegendum, quam diabolus ad impugnandum.

XI. Ac, ne expavescat quis et conturbetur ad pressuras et persecutiones quas patimur in isto mundo, probandum ante prædictum esse^e quod nos mundus odio habiturus esset, et quod persecutiones adversum nos excitaret, ut ex hoc^f ipso quod hæc fiant manifesta sit fides divini pollicitationis in merecedibus et præmiis postmodum secuturis, nec novum quid accidat Christianis, quando ab initio mundi boni laboraverint, et oppressi atque occisi sint ab injustis.

XII. In novissima parte ponendum est quæ spes et quæ merces maneat justos et martyres post conflictationes hujus temporis et passiones, et quod plus accepturi simus in passionis remuneratione quam quod hic sustinemus in ipsa passione.

DE EXHORTATIONE MARTYRII.

CAP. I. — QUOD IDOLA DEI NON SINT, ET QUOD NEC ELEMENTA VICE DEORUM COLENDI SINT.

Ostenditur in Psalmo cxiii: *Idola gentium argentum et aurum, opera v̄ manuum hominum. Os habent et non loquuntur, oculos habent et non vident, aures habent et non audiunt*^h. *Neque enim est spiritus in ore ipsorum. Similes illis fiant*ⁱ *qui faciunt ea*^j. Item in Sapientia Salomonis: *Omnia idola nationum æstimaverunt deos; quibus neque oculorum usus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum*^k, *neque aures ad audiendum, neque digiti in manibus ad tractandum, sed et pedes eorum pigri ad ambulandum. Homo enim fecit illos, et qui spiritum mutuatus est finxit*

illos^l. *Nemo autem sibi similem homo poterit deum fingere: cum sit enim mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior est autem ipse iis quos colit, quoniam ipse quidem vivit, illi autem nunquam* (Sap. xv, 15-17). Item in Exodo: *Non facies tibi idolum nec cujusquam similitudinem* (Exod. xx, 4). Item apud Salomonem de elementis: *Neque opera attendentes agnoverunt quis esset artifex, sed aut ignem, aut spiritum, aut citotum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem aut lunam deos putaverunt. Quorum si propter speciem hoc æstimaverunt, sciunt quanto iis*^m *Dominus sit speciosior. Aut si virtutes et opera eorum mirati sunt, intelligant ab ipsis quoniam qui hæc constituit fortia fortior est illis* (Sap. xiii, 1-4).

LECTIONES VARIANTES.

^a Et hic *Lin.*

^b Proponamus. *Ver.*

^c Liberati, in angustiis et pressuris esse cum *Bod.* 5, 4.

^d Fide et veritate *Val.*

^e Probatum jam et prædictum *Bod.* 4.

^f Et hoc *Voss.* 3.

^g Opus *Lam. Ebor.* *Bod.* 1, 2, 3, 4. *Lin. NC.* 1, 2. *Ver. D*

^h Audiunt, nares habent et non odorabunt, manus habent et non palpabunt, non clamabunt in gutture suo *Lin.*

ⁱ Illis sint *Ben. Ver. Lam. Ebor.* sunt *Voss.* 2.

^j Faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis *Bod.* 3.

^k Accipiendum spiritum *Bod.* 4.

^l Is linxit illos *Voss.*

^m Hæc constituit fortior est illis *Bod.* 4, 2, 4.

STEPH. BALUZII NOTÆ.

X. — *Injurias et pœnas.* Codex Gratianopolitanus *injurias et pugnas.* Sic etiam codex sancti Arnulphi.

CAP. I. — *Quod idola.* Multum peccaverunt Angli in hoc loco et in initiis omnium capitulorum hujus libri et eorum que sunt ad *Quirinum.* Posuerunt enim in margine capitula quorum postea probationes ex Scriptura affect Cyprianus. Ea vero quis divinare posset esse Cypriani, cum illi semper apponere soleant in margine summaria earum rerum que sunt in contextu; summaria vero ipsorum sint, non Cypriani nec veterum librorum? Adde quod ineptum, ut mihi videtur, initium istius libri pasuerunt, incipientes a verbo *Ostenditur.* Preclive esset interrogare quid hoc loco significet vox *Ostenditur,* que debet referri ad aliquid antecedens. Nos reposuimus sum-

maria capitum in contextu, uti par erat, existimantes explodendam esse hæc novitatem, retinendam esse antiquitatem. Hæc enim summaria sunt potius theses, ad quarum probationem Cyprianus addicit testimonia sequentia ex sacra Scriptura. Ideoque in quibusdam libris antiquis hæc summaria scripta sunt majusculis characteribus.

Aut lunam. Pamelius adjecit *rectores orbis terrarum* ex fide duorum veterum librorum, et quia sic legitur in capite xiii libri *Sapientie* et apud ipsum Cyprianum lib. in *Testimoniorum* cap. 29, ubi idem locus refertur. At ego, cum illa non invenerim in nullo eorum veterum exemplarum quibus utor, desint autem in omnibus editionibus Pameliana antiquioribus, ea sustuli ab hoc loco.

CAP. II. — QUOD DEUS SOLUS COLENDUS SIT.

Sicut scriptum est ^a: *Domini Deum tuum adorabis, et illi soli servies (Deut. vi, 13)*. Item in Exodo: *Non erunt tibi dii alii absque me (Ex. vi, 13)*. Item illic ^b: *Videte, videte quia ego sum ^c, et non est Deus præter me. Ego interimam ^d et vivere faciam, percutiam et ego sanabo, et non est qui eripiat de manibus meis ^e (Deut. xxxii, 39)*. Item in Apocalypsi: *Et vidi alium Angelum volantem in medio cælo, habentem Evangelium æternum, ut annuntiaret super terram et super omnes nationes ^f et tribus et linguas et populos, dicentem voce magna: Metuite potius Deum ^g, et date illi claritatem, quoniam venit hora iudicii ejus; et adorete eum qui fecit cælum et terram et mare et omnia quæ in eis sunt (Apoc. xiv, 6, 7)*. Sic et Dominus in Evangelio commemorationem facit primi et secundi præcepti dicens: *Audi Israel. Dominus Deus tuus Deus unus est; et: Diliges Dominum tuum de toto corde tuo et de tota anima tua et de tota virtute tua. Hoc primum, et secundum simile huic: Diliges proximum tuum ^h tanquam te. In his duobus præceptis tota lex pendet et Prophetæ (Matth. xxii, 39, 40)*. Et iterum: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum et verum Deum et quem misisti Jesum Christum (Joan. xvii, 3)*.

CAP. III. — QUÆ COMMIXATIO DEI SIT ADVERSUS EOS QUI IDOLIS SACRIFICANT.

In Exodo ⁱ: *Sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino soli (Exod. xxii, 19)*. Item in Deuteronomio: *Sacrificaverunt daemoniis, et non Deo (Deut. xxxii, 17)*. Item apud Esaiam: *Adoraverunt eos quos fecerunt digiti eorum, et curvatus est homo, et humiliatus est vir, et non laxabo illis ^j (Isa. ii, 8)*. Et iterum: *Illis sudistis libamina, et illis imposuistis sacrificia. Super hæc ergo non indignabor, dicit Dominus (Isa. i, vii, 6)?* Item apud Hieremiam: *Nolite ambulare post deos alienos ut servietis eis, et ne adoraveritis eos, et ne incitetis me in operibus manuumstrarum ad disperdendos ^k vos (Hier. xxv, 6)*. Item in Apocalypsi: *Si quis adorat ^l bestiam et imaginem ejus, et accipit ^m no-*

LECTIONES

^a Scriptum est in deuteronomio Oxon. Lam. Ebor. Lin. Voss. 1. Bod. 1, 2, 3, 4.

^b Item in Deuteronomio Oxon. Voss. Lam. Lin. NC. 1. Bod. 1, 2, 3, 4. Optime.

^c Ego sum Dominus Lam. Ebor. NC. 1. Bod. 2.

^d Ego occidam Bod. 1, 3, 4.

^e Qui possit eruere de manu mea Voss. 1, 3.

^f Per omnes nationes Ben. Ver.

^g Servite potius Domino Voss. 1. Bod. 3. Voss. 3.

^h Proximum tibi Lam. Ebor. NC. 1.

A tam in fronte sua aut in manu, bibet et ipse de vino iræ Dei mixto in poculo iræ ejus, et punietur igne et sulphure sub oculis sanctorum Angelorum et sub oculis Agni: et fumus de tormentis eorum in sæcula sæculorum ascendet; nec habebunt requiem die ac nocte quicumque adorant bestiam et imaginem ejus (Apoc. xv, 9-11).

CAP. IV. — NON FACILE IGNOSCERE DEUM IDOLOLATRIS.

Moyses in Exodo pro populo rogat, nec inpetrat. Precor, ait, *Domine, deliquit populus hic delictum grande. Fecerunt sibi deos aureos ⁿ. Et nunc si dimittis illis delictum, dimitte. Sin autem, dele me de libro quem scripsisti. Et dixit Dominus ad Moysen: Si quis deliquit ante me, deleam eum de libro meo (Exod. xxxii, 31-33)*. Item cum Hieremias pro populo deprecaretur, Dominus ad eum loquitur dicens: *Et tu noli orare pro populo hoc, et noli postulare pro ipsis in prece et oratione, quia non exaudiam in tempore quo invocabunt me, in tempore afflictionis suæ (Hier. xi, 14)*. Ezechiel quoque hanc eandem denuntiat indignationem Dei his qui in Deum delinquant ^o: *Et fuit, inquit, verbum Domini ad me dicens: Fili hominis, terra quæcumque peccaverit mihi ut delinquant delictum, extendam manum meam super eam, et obteram stabilitamentum panis ^p, et immittam in eam famem, et auferam de ea hominem et pecora. Et si fuerint tres viri hi in medio ejus, Noe, Daniel et Job, non liberabunt filios neque filias, ipsi soli salvi erunt (Ezech. xiv, 12, 14, 16)*. Item in libro Regnorum primo: *Si delinquendo peccet vir adversus virum, orabunt pro eo Dominum. Si autem in Deum peccet homo, quis orabit pro eo (I Reg. ii, 25)?*

CAP. V. — QUOD SIC IDOLOLATRIÆ INDIGNETUR DEUS, UT PRÆCEPERIT ETIAM EOS INTERFICI QUI SACRIFICARE ET SERVIRE IDOLIS SUASERINT.

In Deuteronomio: *Quod si rogaverit te frater tuus, aut filius tuus, aut filia tua, aut uxor tua quæ est in sinu tuo, aut amicus tuus, qui æqualis est animæ tuæ, latenter dicens: « Eamus et serviamus diis aliis ^q, diis gentium; » non consenties ei, et non exaudies eum, et*

VARIANTES.

ⁱ Sic Bod. 1, 2, 3, 4. Ar. Lam. Ebor. Lin. Legitur in Imp. Voss. 5.

^j Laxabo illis, dicit Dominus Ar. NC. 1. Lam. Ebor. Bod.

^k Dispergendos Voss. 3.

^l Adoraverit Bod. 1, 3, 4.

^m Accipit Bod. 1.

ⁿ Aureos et argenteos Ar. Bod. 2.

^o Dominum derelinquant Voss. 3.

^p Panis ejus Bod. 5.

^q Alienis Ar. Lam. Ebor.

STEPH. BALUZII NOTÆ.

CAP. II. — *Quod Deus solus*. Tria sunt initia istius capituli in antiquis exemplaribus. Quædam enim habent: *Quod Deus solus sit. In Exodo: Non erunt. Alia vero: Quod Deus solus colendus sit. In Exodo: Dominum Deum tuum*. Alia denique: *Quod Deus colendus est, sicut scriptum est: Deum tuum adorabis*. Atque ego hanc postremam lectionem amplexus sum, quia nititur auctoritate veterum exemplarum. Sane si locorum sacræ Scripturæ quæ istis referuntur habenda esset ratio, dubium non esset quin retinenda fuerit emendatio posteriorum editorum. Interdum quippe veteres

scriptores per lapsum memoriæ loco sacræ Scripturæ laudant ex aliis locis, quam ipsi ubi vere habentur, nec ea licet emendare absque auctoritate veterum librorum, ut exemplis ostendemus in notis ad librum anonymum de rebaptismate. Itaque securius visum est retinere lectionem manuscriptorum.

Metuite potius. Ita editio Spirensis. Plerique codices habent *metete*. In quatuor scriptum est: *Audite potius Dominum*. In Beccensi *Videte*.

CAP. IV. — *Deus aureos*. Quinque libri veteres addunt *et argenteos*. Vide notas ad librum de *Lapsis*.

non parcat oculus tuus super eum, et non celabis eum, **A** autem non possunt occidere. Magis autem metuite eum qui potest animam et corpus occidere ^t in gehennam (Matth. x, 28). Et iterum: Qui amat animam suam, perdet eam: et qui odit animam suam in isto saeculo, in vitam aeternam conservabit illam (Joan. xii, 25).

Et iterum loquitur Dominus et dicit nec civitati parcendum, etiamsi universa conenserit ad idololatriam: Aut si audieris in una ex civitatibus quas Dominus Deus tuus dabit tibi inhabitare te illic, dicentes: «Eamus et serviamus diis aliis,» quos non nosti ^a, interficiens necabis omnes qui sunt in civitate caede gladii, et incendes civitatem igni, et erit sine habitaculo in aeternum. Non reedificabitur etiam nunc, ut avertatur Dominus ab indignatione irae suae. Et dabit tibi misericordiam et miserebitur tui, et multiplicabit te, si exaudieris vocem Domini Dei tui, et observaveris praecepta ejus (Deut. xiii, 12). Cujus praecepti et vigoris memor Matthias interfecit eum qui ad aram sacrificaturus accesserat ^b (I Machab. ii, 24). Quod si ante adventum Christi circa Deum colendum et idola spernenda ^c haec praecepta servata sunt, quanto magis post adventum Christi servanda sunt; quando ille veniens non verbis tantum nos hortatus sit, sed et factis, post omnes injurias et contumelias passus quoque et crucifixus, ut nos pati et mori exemplo suo doceret, ut nulla sit homini excusatio pro se non patienti, cum passus sit ille pro nobis; et cum ille passus sit pro alienis peccatis, multo magis pro peccatis suis pati unumquemque debere? Et ideo in Evangelio comminatur et dicit: **C** Quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et ego constitebor cum ^d coram Patre meo, qui in caelis est; qui autem negaverit me coram hominibus, et ego negabo eum coram Patre meo, qui in caelis est (Matth. x, 33). Item Apostolus Paulus: Si enim commorimur, inquit, et convenerimus: si toleramus, et conregnabimus; si negabimus, et ipse negabit nos (I Tim. ii, 12). Item Joannes: Qui negat Filium, neque Patrem habet: qui confitetur Filium, et Patrem et Patrem habet (I Jo. ii, 23). Unde nos ad contemptum mortis hortatur Dominus et corroborat dicens: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam

autem non possunt occidere. Magis autem metuite eum qui potest animam et corpus occidere ^t in gehennam (Matth. x, 28). Et iterum: Qui amat animam suam, perdet eam: et qui odit animam suam in isto saeculo, in vitam aeternam conservabit illam (Joan. xii, 25).

CAPUT VI. — QUOD, REDEMPTI ET VIVIFICATI CHRISTI SANGUINE, NIHIL CHRISTO PRÆPONERE DEBEAMUS.

In Evangelio Dominus loquitur et dicit: Qui diligit patrem aut matrem super me ^e, non est me dignus. Et qui diligit filium aut filiam super me, non est me dignus ^h. Et qui non accipit crucem ⁱ suam et sequitur me, non est me dignus ⁱ (Matth. x, 37). Sic et in Deuteronomio scriptum est ^k: Qui dicunt patri et matri, «Non novi te, et filios suos non agnoverunt, hi custodierunt praecepta tua, et testamentum ^l tuum servaverunt (Deut. xxxiii, 9). Item apostolus Paulus: Quis nos, inquit, separabit a charitate Christi? pressura an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est: Quia propter te occidimur tota die, aestimati sumus ut oves victimæ ^m, sed in his omnibus superamus ⁿ propter eum qui dilexit nos (Rom. viii, 35). Et iterum: Non estis vestri: empti enim estis pretio magno ^o, glorificate ^p et portate Deum in corpore vestro (I Cor. vi, 20). Et iterum: Pro omnibus mortuus est ^q Christus, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit (II Cor. v, 15).

CAPUT VII. — EREPTOS DE FAUCIBUS DIABOLI, ET DE LAQUEIS SÆCULI LIBERATOS, NON DEBERE DENUO AD SÆCULUM REVERTI, NE PERDANT QUOD EVASERINT.

In Exodo, Judaicus populus, ad umbram nostri et imaginem præfiguratus, cum, Deo tutore et vindice, evasisset Pharaonis atque Ægypti, id est diaboli et sæculi, durissimam servitutem; circa Deum perfidus et ingratus, adversus Moysen mussitat, respiciens solitudinis ac laboris incommoda, et non intelligens libertatis ac salutis beneficia divina, reverti querit ad Ægypti ^q, hoc est ad sæculi, servitutem unde fuerat exutus ^r, cum magis fidere deberet in Deum ^s et credere; quoniam qui a diabolo et sæ-

LECTIONES VARIANTES.

^a Oxon. addit: Queres sollicite, et si inveneris certum esse quod dicitur.

^b Ascenderat Bod. 1.

^c Idola sternenda Bod. 1.

^d Confitebor in ipso Ar. Foss. 1.

^e Et animam Bod. 2.

^f Corpus perdere Ar. Lam. Bod. 2.

^g Matrem plus quam me Lin. Ebor. NC. 1.

^h Et qui diligit filium aut filiam super me non est me dignus Lam. Ebor. Bod. 1, 2, 3, 4. Desmit in Impr.

ⁱ Tollit crucem Bod. 4.

^j Non est meus discipulus Ar.

^k Deuteronomio positum est Bod. 3.

^l Et mandatum Lam. Ebor. Bod. 2.

^m Oves occisionis Ar. NC. 2. Bod. 2.

ⁿ In his omnibus supervincimus Ber. Pro eo Lam. Ebor. Bod. 1, 2, 4.

^o Emli estis magno Ber. Lam. Ebor. NC. 1. Bod. 3.

^p Clarifiteate Ver.

^q Ægyptum Lin. Spir. Bod. 1, 2, 4.

^r Unde fuerat exentus Bod. 5. abstractus Spir. Morcl.

^s Fidem in Deo habere Lin.

STEPH. BALUZII NOTÆ.

CAP. V. — Si audieris in una. Illic locus refertur a Gratiano xxiii q. 5: Si audieris. Ubi glossa ait Cyprianum fuisse interrogatum an mali post adventum Domini in hunc mundum morte sint puniendi, et illum respondisse quod sic, quia si ante adventum Christi hoc fiat, ut probatur auctoritate Deuteronomii et exemplo Malachie, multo potius post adventum Christi hoc fieri debet. Joannes vero de Turre cremata hinc collegit non esse parcendum malis qui multitudinem

corrumpunt. Auctor glossæ non recurrit ad Cyprianum, et ideo erravit in facto.

Conservabit illam. Duo libri veteres habent salvabit, alius servabit, alius denique invenit.

CAP. VI. — Occidimur. Editio Morelliana et quidam libri veteres martificamur, et mox occisionis.

Non sit me dignus. Codex Seguerianus, non est meus discipulus.

Superamus. Codex Veronensis, supervincimus. Vide

culo liberat populum suum, protegit liberatum : *Quid hoc nobis, inquit, fecisti in ejicendo nos de Ægypto? melius est a nobis servire Ægyptiis quam mori^b in solitudine hac. Et dicit Moyses ad populum : Fidite, et state^c, et vernite salutem quæ a Domino est, quam vobis faciet hodie : Dominus ipse pugnabit pro vobis, et vos tacebitis (Exod. xiv, 11).* Quod nos admonens in Evangelio suo Dominus, et docens ne ad diabolium rursus et ad sæculum, quibus renuntiavimus et unde evasimus, revertamur, dicit : *Nemo retro attendens et superponens manum suam super aratrum, aptus est regno Dei (Luc. ix, 62).* Et iterum : *Et qui in agro est, non convertatur retro^d. Memores estote uxoris Loth (Luc. xvii, 31).* Ac, ne quis aliqua vel cupiditate rerum, vel suorum dulcedine retardetur quominus Christum sequatur, addit et dicit : *Qui non renuntiat omnibus quæ sunt ejus^e, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv, 33).*

CAPUT VIII. — **INSISTENDUM ESSE ET PERSEVERANDUM IN FIDE ET VIRTUTE, ET CŒLESTIS AC SPIRITUALIS GRATIÆ CONSUMMATIONE, UT AD PALMAM ET CORONAM POSSIT Perveniri.**

^f In Paralipomenon : *Dominus vobiscum est, quamdiu et vos^f estis cum ipso. Si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos (II Par. xv, 2).* Item apud Ezechielem : *Justitia justus non liberabit eum, in quacumque die exerraverit^g (Ezech. xxxiii, 12).* Item in Evangelio Dominus loquitur et dicit : *Qui perseveraverit usque in finem^h, hic salvus eritⁱ (Matth. x, 22).* Et iterum : *Si permanseritis in verbo meo, vere discipuli mei estis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos (Joan. viii, 31).* Premonens quoque nos paratos semper esse debere, et expeditos in procinctu firmiter stare, addit et dicit : *Sint lumbi vestri præcincti^j, et lucernæ ardentes; et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur^k a nuptiis; ut, cum venerit et pulsaverit, aperiant ei. Beati^l servi illi, quos adveniēns dominus invenerit vigilantes (Luc. xii, 35).* Item bea-

LECTIONES VARIANTES.

- ^a Melius erat *Bod. 5.*
^b Quam obire *Ar. Bod. 2.*
^c Silete et state *Bod. 1.* State fidentes et videte *Spir.*
^d Tollete vestimentum suum *Ar. Lam. Ebor. Bod. 2. N. C. 1, 2. Ben.*
^e Omnibus quæ possidet *Ar.*
^f Quamdiu vos *Bod. 1, 2, 3, 4.*
^g Et iniquitas iniqui non alliget eum, quacumque die reversus fuerit ab iniquitatibus suis *aditil^l Voss. 1.*
^h Usque ad finem *Lin.*
ⁱ Salvabitur *Bod. 4.*
^j Lumbi vestri accincti *Voss. 4.*
^k Quando veniat *Lam. Ebor. N. C. 4. Bod. 1, 2, 3, 4.*
^l Felices *Ar. Bod. 1, 2, 4.*
^m Quoniam hi qui in stadio currunt *Bod. 1.*
ⁿ Sed unus *Bod. 1, 3.*
^o Ut comprehendatis *Bod. Oxon, addit: Omnis enim qui*

STEPH. BALUZII NOTÆ.

notas ad epistolam xxvi, pag. 412, ubi vox eadem reperitur.

CAP. VII. — *In ejicendo.* Codex Fuxensis educendo, et mox eremo pro solitudine. Hanc ultimam lectionem præferunt tres alii libri veteres.

CAP. VIII. — *Felices servi.* Ita omnes veteres editiones ante Pamelianam. Eodem quoque modo scriptum est in libris nostris et in Anglicanis.

tus apostolus Paulus, ut fides nostra proficiat et crescat et ad summa perveniat, hortatur dicens : *Nescitis quoniam qui in stadio currunt^m, omnès quidem currunt, unus tamenⁿ accipit palmam? Sic currite ut occupetis^o. Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, vos autem incorruptam (I Cor. ix, 24).* Et iterum : *Nemo militans Deo obligat se molestiis sæcularibus, ut possit placere ei cui se probavit. Sed et si certaverit quis, non coronabitur, nisi legitime pugnaverit (II Tim. ii, 4).* Et iterum : *Oro autem vos, fratres, per misericordiam Dei; ut constituatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, placentem Deo; nec configuremini^p sæculo huic, sed transformamini in renovatione spiritus^q, ad probandum quæ sit voluntas Dei bona et placens et perfecta (Rom. xi, 1).* Et iterum : *Sumus filii Dei : si autem^r filii, hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi; si quidem compatiamur, ut et commagnificemur^s (Rom. viii, 17).* Et in Apocalypsi eadem loquitur divina prædicationis hortatio, dicens : *Tene^t quod habes, ne alius accipiat coronam tuam (Apoc. iii, 11).* Quod exemplum²⁶⁷ perseverandi et permanendi designatur in Exod. ubi Moyses, ad superandum Amalech, qui figuram portabat diaboli, in signo et sacramento crucis^u alle-
vabat supinas manus. Nec vincere adversarium potuit, nisi postquam stabilis in signo allevatis jugiter manibus perseveravit. « Et factum est, inquit, cum levabat Moyses manus, prævalebat Israel; ubi autem submiserat manus, invalescebat Amalech. Et accepto^v lapido supposuerunt sub eo, et sedebat super eum. Et Aaron et Ur sustentabant manus ejus linè et inde; et factæ sunt manus Moysi stabiles usque in occasum solis. Et fugavit Jesus Amalech, et omnem populum ejus^x. Et dixit Dominus ad Moysen : Scribo hoc ut sit memoria^y in libro, et da in aures Jesu : quoniam delatione deleam^z memoriam Amalech de sub cælo^{aa} (Exo. xvii, 11). »

agonizat in omnibus continens est.

^p Hostiam vivam *Bod. 1, 2, 3, 4.* Rationabile ministerium vestrum *Lin. Voss. 1.* Rationabile obsequium vestrum; et nolite configurari *Bod. 4.*

^q Renovatione sensus *Bod. 3.*

^r Sumus filii, si autem *Bod. 1.*

^s Simul glorificemur *Bod. 3.*

^t Tene, inquit *Bod. 1, 4.*

^u In signo crucis *Bod. 1.*

^v Invalesebat Amalech. Sed manus Moysi graves erant, et accepto *Ver. et similiter l. 2. ad Quir. c. xxi.*

^x Ur supportabant *Voss. N. C. 2.*

^y Populum ejus in ore gladii *Ver.*

^z Memoriale *Ar. Bod. 3.*

^{aa} Delebo *Bod. 4.*

^{bb} In sempiternum *Lam. Ebor. N. C. 1. Bod. 2.*

Ut occupetis. Postea istic sequitur in editione Manutiana et in Comeliana segmentum istud : *Omnis enim qui agonizat, continens est.* Verum cum illud desit in codice Segueriano, in antiquis editionibus, et in omnibus libris veteribus, duobus exceptis, additum e Manutio, omissum a Murellio, deinde repositum a Pamelio, nos delevimus. Vide notas ad Epistolam viii, pag. 595.

Fugavit Jesus. Codex Seguerianus, *fugavit Moyses.*

CAPUT IX. — AD HOC PRESSURAS ET PERSECUTIONES
FIERI, UT PROBEMUR.

In Deuteronomio: *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis Dominum Deum vestrum ex toto corde vestro, et ex tota anima vestra, et ex tota virtute vestra (Deut. xii, 3).* Et iterum apud Salomonem: *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis (Eccli. ii, 5).* Paulus quoque paria testatur ac loquitur dicens: *Gloriamur in spe claritatis Dei; non solum autem, sed et gloriamur in pressuris, scientes quoniam pressura tolerantiam operatur, tolerantia autem probationem, probatio autem spem: spes autem non confundit, quia dilectio Dei infusa^a est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis (Rom. v, 5).* Et Petrus in Epistola sua ponit et dicit: *Charissimi, nolite mirari ardorem accidentem vobis, qui ad tentationem vestram fit; nec excidatis, tamquam novum aliquid vobis contingat. Sed quotiescumque communicatis Christi passionibus, per omnia gaudete; ut et in revelatione facta claritatis ejus gaudentes exultetis^b. Si impropertur vobis in nomine Christi^c, beati estis, quia majestatis et virtutis Domini nomen in vobis requiescit: quod quidem secundum illos^d blasphematur, secundum nos autem honoratur (1 Petr. iv, 12).*

CAPUT X. — TIMENDAS NON ESSE INJURIAS ET POENAS
PERSECUTIONUM, QUIA MAJOR EST DOMINUS AD PROTE-
GENDUM, QUAM DIABOLUS AD IMPUGNANDUM.

Joannes in Epistola sua probat dicens^e: *Major est qui in vobis est, quam qui in isto mundo (1 Jo. iv, 4).* Item in Psalmo cxvii: *Non metuum quid mihi faciat homo, Dominus mihi auxiliator est (Ps. 6).* Et iterum: *Isti in curribus et isti in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimus^f. Ipsi obligati sunt^g et ceciderunt: nos autem surreximus et erecti sumus (Ps. xix, 8).* Et adhuc fortius docens et ostendens Spiritus sanctus castra diaboli non timenda, et si bellum nobis hostis indixerit, in ipso magis bello

LECTIONES VARIANTES.

^a Sic Monn. Pam. Rig. Voss. 1, 2. Lin et l. 5. ad Quir. c. 6. Diffusa Lam. Ebor. NC. 2. Spir. Vet. immo. Eras. Morel. Grav.

^b Gaudeatis et exultetis Bod. 4.

^c Nomine Jesu Bod. 4.

^d Per illos Spir.

^e Ponit et dicit Spir.

^f Invocabimus Ar. Bod. 1, 2, 4. Ben. Ver. magnificabi- mur Spir.

^g Illis copulati sunt pedes Ar. NC. 1, 2. Lam. Ebor. Vos. 1. Lin. Bod. 1, 2. Hen. Ver. Ox. Ipsi obligati sunt et Impr.

A spem nostram consistere, et congressione illa justos ad divinae sedis et salutis aeternae praemium pervenire, in Psalmo xxvi ponit et dicit: *Si directa fuerint in me castra, non timebit cor meum: et si exsurrexerit super me bellum, in illud ego sperabo^h. Unamⁱ petii a Domino^j, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini per omnes dies vitae meae.* Item in Exodo declarat Scriptura divina pressuris multiplicari nos potius et augeri, dicens: *Quantoque eos deprimebant, tanto plures fiebant, et invalescebant magis (Exod. i, 12).* Et in Apocalypsi proecetio divina promittitur passionibus nostris: *Nihil, inquit, eorum timeas quae passurus es (Apoc. ii, 10).* Nec aliis securitatem nobis et protectionem pollicetur, quam qui et per Esaiam prophetam loquitur dicens: *Noli timere, quia te redemi, et vocavi te nomine tuo; meus es tu. Et si transieris per aquam, tecum sum, et flumina te non inundabunt, et si transieris per ignem^k, non combureris et flamma te non comburet, quoniam ego Dominus Deus tuus, Sanctus Israel, qui te salvum facio (Is. lxxii, 41).* Qui et in Evangelio^l promittit auxilium divinum^m Dei servis in persecutionibus non defuturum, dicens: *Cum autem vos tradiderint, nolite cogitare quo modo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris qui loquitur in vobis (Math. x, 10).* Et iterum: *Ponite in cordibus vestris non praemeditari excusare: ego enim dabo vobis os et sapientiamⁿ cui non poterunt resistere adversarii vestri (Luc. xii, 11).* Sicut in Exodo ad Moysen cunctantem et ad populum ire trepidantem Deus loquitur dicens: *Quis dedit os homini? et quis fecit mogilalum? et quis surdum^o? et quis videntem et caecum? nonne ego Dominus Deus? Et nunc perge, et ego aperiam os tuum, et instruum te quid loquaris (Exod. iv, 11).* Nec difficile est Deo aperire os hominis devoti sibi, et confessori suo inspirare constantiam et fiduciam loquendi, qui in Numeris adversus Balaam prophetam etiam asinam fecerit loqui (Num. xxii, 30). Quare in

^h In illo ego sperabo Voss. 1.

ⁱ Unum petii, Lam. Ebor. Lin. Bod. 1, 4.

^j Hoc exquiram Bod. 1. A. Lam. Ebor.

^k Sic Ver. Vat. Lam. Lin. NC. 1. 2. Voss. 1. Bod. 1, 2, 3. ignem, flamma Impr.

^l Quin et Evangelio Prior.

^m Os sapientiae Bod. 4.

ⁿ Sic Ver. Benev. Ar. Lam. Ebor. NC. 1, 2. Lam. Bod. 1, 4. Mutum Imp. Mutum et loquentem, audientem et surdum Bod. 3.

STEPH. BALUZH NOTÆ.

CAP. X. — *Timendas non esse.* Restituimus in hoc loco duo membra istius periodi quae Manutiana editio omiserat, sed Morellius reposuerat. Cum autem existent in omnibus antiquis editionibus, putavimus esse rependa; nam veteres libri non repugnant.

Quia major est Dominus. Rufinus lib. 1. Hist. eccl. cap. 34. *Longe major est qui nos defendit, quam qui persequitur.* Idem in Ps. lxxii. *Fortis armatus diabolus est, qui hunc mundum possidebat. Sed Christus eo fortior veniens ipsum devicit.*

Ipsi obligati sunt. Haec est scriptura veterum editionum. Quo etiam modo legebat auctor libri de Pro-

missionibus et praedictionibus Dei inter Opera Prosperi. Angli praetermissa lectione illa, posuerunt *Illis copulati sunt pedes.* Quam lectionem habent octodecim exemplaria nostra, etiam Seguerianum, et editio Morelli, tum etiam ea quae dicitur Gravii. Nonius Marcellus: *Copulantur pro copulant.* Et paulo infra: *Copulantur pro conjungunt.*

Congressione illa. Codex Seguerianus *congressione illum justorum.*

Mogilalum. Ita legendum esse indicant omnes fere libri veteres quibus usus sum, in primis vero Seguerianus. Editio Manutii et codex Fuxensis praefert *mollegium.* At *mogilalum* in suis exemplaribus legit

persecutionibus nemo cogitet quod periculum diabolus importet, sed immo consideret quod auxilium Deus præstet : nec mentem labefactet humana infestatio, sed corroboret fidem divina protectio : quando unusquisque, secundum Dominica promissa ^a et fidei suæ merita, tantum accipiat de Dei ope quantum se credat accipere; nec sit quod Omnipotens præstare non possit, nisi si accipientis fides caduca ^b defecerit.

CAPUT XI. — ANTE PRÆDICTUM ESSE QUOD NOS MUNDUS ODIU HABITURUS ESSET, ET QUOD PERSECUTIONES ADVERSUS NOS EXCITARET, ET QUOD NIHL NOVUM CHRISTIANIS ACCIDAT, QUANDO AB INITIO MUNDI DONI LABORAVERINT, ET OPPRESSI ATQUE OCCISI SINT JUSTI AD INJUSTIS.

Dominus in Evangelio ^c præmonet et prænuntiat, dicens : Si mundus vos odit, scitote quoniam me primo ^B odit (Joan. xv, 18). Si de mundo essetis, mundus quod suum esset amaret : sed, quia de mundo non estis, et ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote sermonis quem dixi vobis : Non est servus major domino suo : si me persecuti sunt, et vos persequuntur. Et iterum : Veniet hora ut omnis qui vos occiderit, putet se officium Deo facere : sed hoc facient, quoniam non cognoverunt Patrem neque me. Hæc autem locutus sum vobis, ut, cum venerit hora, eorum memores sitis, quia ego dixi vobis (Ib. xvi, 4). Et iterum : Amen amen dico vobis, quoniam vos plorabitis et plangetis, sæculum autem gaudebit : vos tristes eritis, sed tristitia vestra in letitiam veniet (Ib. 26). Et iterum : Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis, in sæculo autem pressuram ^d : sed fidite, quoniam ego vici sæculum (Ib. 38). Et cum a discipulis suis interrogaretur de signo adventus sui et consummationis mundi ^e, respondit et dixit : Cavete ne quis vos fallat; multi enim venient in nomine meo dicentes : Ego sum Christus; et

multos fallent (Matth. xxiv, 4). Incipietis autem audire bella et auditus bellorum ^f : videte, nolite tumultuari : oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis. Exsurgat enim gens super gentem, et regnum super regnum ^g; et erunt fames et terræ matus et pestilentia per singula loca; omnia autem ista initia parturitionum sunt. Tunc tradent vos in pressuram, et interficient vos; et eritis odibiles omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent et odient invicem. Et multi pseudoprophetae exsurgent et seducent multos : et eo quod facinus abundet, refrigescet charitas multorum. Qui autem toleraverit usque in ^h finem, hic salvus erit. Et prædicabitur Evangelium istud regni per totum orbem ⁱ terræ, in testimonium omnibus gentibus ^j, et tunc veniet finis. Cum ergo videritis abominationem vastationis ^k, quæ dicta est per Danielem prophetam, stantem in loco sancto (qui legit intelligat), tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes; et qui in tecto est, non descendat tollere quidquam de domo; et qui in ^{ago} agro est, non convertatur retro auferre vestimentum suum. Væ autem prægnantibus et nutriendis ^l in illis diebus! Orate autem ne fiat fuga vestra hyeme, neque sabbato. Erit enim tunc pressura magna, qualis non fuit ^m ab initio mundi usque nunc, sed neque fiet : et nisi breviter essent dies illi, non esset salva omnis ⁿ caro; propter electos autem breviabuntur illi dies. Tunc si quis dixerit vobis : Ecce hic est Christus, aut ecce illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi et pseudoprophetae : et dabunt signa magna ^o et prodigia, ad errorem ^p faciendum, si fieri potest, etiam electis. Vos autem cavete, ecce prædixi vobis omnia. Si ergo dixerint vobis : Ecce in solitudine est ^q, nolite exire; ecce in cubiculis ^r, nolite credere. Sicut enim coruscatio exit ^s ab Oriente, et apparet usque ad Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis. Ubi fuerit cadaver ^t, illuc col-

LECTIONES VARIANTES.

^a Dominica præcepta et promissa Ar. Bod. 4.

^b Fides catholica Ar.

^c Evangelio suo Lam. Bod. 2.

^d Habebitis addit Oxon.

^e Consummationis sæculi Bod. 4.

^f Opiniones bellorum Bod. 5.

^g Regnum contra regnum Bod. 1.

^h Perseveraverit usque ad Bod. 1.

ⁱ Toto orbe NC. 2.

^j Testimonium omnium gentium NC. 2.

^k Desolationis Bod. 4.

^l Prægnantibus et lactantibus Voss. 1.

^m Qualis non est facta Lam. Ebor. NC. 2. Bod. 1, 2, 5,

ⁿ Non liberaretur omnis Ar. Lam. Ebor. Bod. 1, 2. Ver.

^o Signa magna et portenta Lam. Bod. 1, 2, 5, 4. Ben. Ver.

^p Terrorem Bod. 1, 2.

^q Exite, in solitudine est Bod. 5.

^r In cubiculis Voss. 1.

^s Quæ exit NC. 1, 2. Bod. 1, 2, 5, 4. Caruscatio procedens Lin.

^t Sic Ar. Bod. 1, 2, 5, 4. Benev. Ver. Corpus Impr.

STEPH. BALUZII NOTÆ.

Latine Latinus, qui putat eam esse veram lectionem; ^D aliam vero, quæ habet mutum, suppositam esse per temeritatem librorum, qui multa mutarunt apud Cyprianum, præsertim in sacra Scriptura locis citatis, in quibus audax et imperitus quisque librarius putavit sibi impune licere omnia ad Vulgatam editionem redigere. Quod etiam animadversum est alicui à Francisco Turriano. In evangelio Marci cap. 9 legitur *ἡγορευσε*. Vide glossarium græcum Cangii pag. 941, in voce *Μεγορε*.

CAP. XI. — Memores sitis. Codex Fuxensis reminiscamini.

Bella et auditus. Duo libri veteres, *bella et opiniones bellorum*. Ita etiam in uno Bodleiano. Vide Erasmi Annotationes in hunc locum Matthæi.

In sæculo autem pressuram. Hæc tantum in codicibus manuscriptorum, etiam in Segueriano, Pamelinus adiecit *habebitis* ex codice Alfigenensi, et quia ita etiam legitur in libro de *Patientia*, et tam Græce

quam Latine apud Joannem. Verum vox *habebitis* deest in libro de *Patientia* in quibusdam libris veteribus, etiam in Segueriano. Eam tamen habent veteres editiones. Quod miror animadversum non esse a Pamelio.

Vastationis. Quatuor libri et unus Bodleianus habent *desolationis*. Sic etiam in capite ix *Danielis* et in capite xiii Evangelii secundum Joannem.

Nutriendibus. Codex Pithœanus *nutricantibus*.

Salva omnis caro. Duodecim libri nostri et sex Anglicani habent *liberaretur omnis caro*.

Hic est Christus. Vide Erasmi annotationes in hunc locum Matthæi.

Prodigia. Nescio an ea lectio proferenda sit ei quam præferunt quindecim exemplaria vetera, in quibus scriptum est *portenta*. Ille Esdræ cap. ix : *Et dedisti signa atque portenta in Pharaone*. Anonymi liber de *Rebaptismate* p. 372 : *Dabunt signa magna et portenta*.

Cadaver. Quamvis vocabulum *corpus*, quod habent veteres, optime congruat huic loco, cedere tamen

ligentur ^a aquila. Continuo autem post pressuram diem illorum sol tenebricabit ^b, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum movebuntur. Et tunc apparebit signum Filii hominis in cælo, et lamentabuntur omnes tribus terre: et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute magna et claritate. Et mittet Angelos suos cum tuba magna. Et colligent electos ejus a quatuor ventis ^c, a summis cælorum usque ad summities eorum (Math. xxiv; Luc. xxi). Nec nova aut repentina hæc sunt quæ nunc accidunt Christianis, cum boni semper et justi, et Deo innocentie lege ac veræ religionis timore devoti, per pressuras et Injurias ^d, et graves ac multiformes infestationum pœnas ^e angusti itineris diffidentia gradantur. Sic in origino statim mundi Abel justus a fratre primus occiditur: et Jacob fogatur, et Joseph venditur, et David misericordem Saul rex persequitur, et Heliam majestatem Dei constanter ac fortiter asserentem rex Achab opprimere conatur; Zacharias sacerdos interficitur in medio templi et altaris, ut ille hostia ipse fiat ubi Deo hostias immolabat. Tot denique martyria justorum sæpe celebrata, tot edita in posterum fidei et virtutis exempla. Tres pueri, Ananias, Azarias, Misahel, ætate compares, dilectione ^f concordēs, fide stabiles, virtute constantes, flammis ac pœnis argentibus fortiores, soli se Deo servire, solum nosse, solum colere proclamant ^g, dicentes: *Nabuchodonosor rex, non opus est nobis de hoc verbo respondere tibi. Est enim Deus, cui nos servimus, potens nos eripere de camino ignis ardentis, et de manibus tuis, rex, liberabit nos. Et si non, notum sit tibi quin diis tuis non servimus, et imaginem ^h auream statuisti, non adoramus.* Et Daniel, Deo devotus et sancto Spiritu plenus, exclamat et dicit: *Nilil volo ego nisi Dominum Deum meum, qui condidit cælum et*

terram (Dan. xiv, 4). Tobias quoque, sub regali licet ac tyrannica servitute, sensu tamen ac spiritu liber, confessionem suam Deo servat, et virtutem majestatemque divinam sublimiter prædicat, dicens: *Ego in terra captivitatis meæ confiteor illi, et ostendo virtutem ejus in natione peccatrice* (Tob. xii, 6). Quid vero in Machabæis, septem fratres et natalium pariter et virtutum sorte consimiles, septenarium numerum sacramento perfectæ consummationis implentes? sic septem fratres in martyrio coherentes, ut primi in dispositione divina septem dies annorum ⁱ septem millia continentēs, ut septem Spiritus et ^j Angeli septem qui assistunt et conversantur ante faciem Dei, et lucernæ septiformes in tabernaculo martyrii, et in Apocalypsi septem candelabra aurea, et apud Salomonem columnæ septem, super quas ædificavit ^k domum Sapientia (Prov. ix, 1): Ita et istic septem fratrum numerus, Ecclesias septem humerū sui quantitate complectis, secundum quod in primo Regnorum ^l libro legimus, sterilem septem peperisse (ii, 5). Et apud Esaiam: *Septem mulieres unum hominem apprehendunt, ejus invocari super se nomen exposcunt* (Is. lv, 4). Et apostolus Paulus, qui hujus legitimi numeri et certū meminit, ad septem Ecclesias scribit. Et in Apocalypsi (i, 19-21) Dominus mandata sua divina et præcepta cælestia ad septem Ecclesias et earum angelos dirigit, qui nunc istic in fratribus numerus invenitur, ut consummallo legitima compleatur ^m. Cum septem liberis plane copulatur et mater origo et radix; quæ Ecclesias septem postmodum peperit, ipsa prima et una super Petrum ⁿ Domini voce fundata. Nec vacat quod in passionibus sola ^o cum liberis mater est: martyres enim, qui se Dei filios in passione testantur, jam non nisi Deo patre censentur; sicut in Evangelio Dominus docet, dicens ^p:

LECTIONES

VARIANTES.

- ^a Congregabuntur *Bod. 2, 5. Tertull.*
^b Sic *Lan. Ebor. NC. 1, Bod. 1, 2, 3, 4. Benev. Ver. tenebrescet Impr.*
^c Ventis cæli *Ver.*
^d Pressuras et angustias *Bod. 1.*
^e Infestationum pœnas *Lan. Ebor. Ben. Bod. 1, 2, 3, 4.*
^f Dilectione Dei *Bod. 1.*
^g Proclamabat *Bod. 2, 4.*
^h Sic *Lan. Ebor. NC. 1, Bod. 1, 2, 3, 4. Benev. Ver.*

Oxon. Statuum Impr.

ⁱ Annorum ratione *Lan. Ebor. NC. 1, Bod. 2.*

^j Spiritus aut *Benev. Ver.*

^k Edificat *Lan. Bod. 1, 2, 3, 4.*

^l Legitime compleatur *Lan. Ebor. NC. 1, Bod. 2.*

^m Sic *Lan. Voss. 1. In. Nap. Imp. Super petram Spir. Inom. Remb. Frasn. Morel. Grav. Fox.*

ⁿ Passionibus solatium *Bod. 4.*

^o Dominus loquitur dicens *Lan. Ebor. Bod. 2.*

STEPH. BALUZII NOTE.

cogor auctoritatē duodecim librorum nostrorum, et quinq̄ Anglicanorum, in quibus scriptum est *cadaver*. Et statim plures libri veteres habent *congregabuntur pro colligentur*. Vide Erasmum in hunc locum Matthæi.

Tenebrescet. Decem libri veteres habent *tenebricabit* vel *tenebricabitur*. Vide notas Frontonis Ducæi in Homilium Chrysostomi ad populum Antiochenum.

Cum tuba magna. Sedechi libri veteres et antiquæ editiones habent *cum virtute magna et claritate*. Erasmus, ut sæpe fieri solet, in unum compegit duas lectiones veterum librorum, et posuit, *cum virtute magna et claritate, et cum tuba magna*. Sic etiam Morellius. Angli posuerunt veram lectionem, sed nihil attulerunt ex manuscriptis.

Imaginem. Antea legebatur *statuum*. Anglicana editio posuit *imaginem*. Ea lectio nobis propter magis placuit, quia illam invenimus in viginti libris nostris et in septem Anglicanis, tum etiam quia habe-

tur lib. in *Testimoniorum*, cap. 10. Similem historiam refert Philostratus lib. 1, cap. 19, *de Vita Apollonii Tyanei*.

Super Petrum. Rigaltius admonet in codice Foxiensi scriptum fuisse *super petram*, idque semet inspexisse, sed manum recentiorem, antiquam tamen, duobus obeliscis perstrinxisse a et superposuisse u. At cum ego istud non invenirem in codice Fuxiensi, putare cogor Rigaltium alio intentum posse Foxiense pro quodam alio manuscripto in quod id invenerat. In Segueriano scriptum primo fuit *super petram*, sed postea posita est antiquitas littera u super litteram a, ut ostenderetur legendum esse *Petrum*. Contra in codice Fossatensi scriptum primo fuit *super Petrum*, sed postea emendatum est antiquus *super petram*. Codex Thuanus et alii octo habent *super Petrum*. Ego non dubito quin legendum sit, *Petram*, quamvis decem libri veteres et veteres editiones habeant *petram*.

Ne vocaveritis vobis patrem ^a *super terram, unus est enim pater vester qui in caelis est* (Matth. xxiii, 9). Quæ vero ediderant confessionum præconia, quam præclara, quam magna documenta fidei præbuerunt! Rex Antiochus infestus, immo in Antiocho antichristus expressus, ora martyrum gloriosa et spiritu confessionis invicta, contagio ^b suilla carnis maculare quærebat, et cum flagellis graviter verberasset, ac nihil promovere potuisset, sartagine jussit igniri: quibus ignitis et accensis, cum qui primus locutus fuerat, et magis regem ^c virtutis et fidei constantia provocaverat, admoveri præcepit et frigi, producta et exsecta prius lingua, quæ confessa Deum fuerat: quod martyri gloriosius contigit; lingua enim confessa nomen Dei, prior ad Deum debuit ipsa proficisci. Post in secundo ^d excogitatis acerbioribus pœnis, antequam cætera membra torqueret, cutem capitis cum capillis detraxit, odio scilicet certo. Nam cum caput viri Christus sit, et caput Christi Deus; qui caput laniabat in martyre, Deum et Christum persequebatur in capite. At ille in martyrio suo fidens ^e, et resurrectionis sibi præmium de Dei remuneratione promittens, exclamavit et dixit: *Tu quidem impotens* ^f *ex hac præsentis vitæ perdis; sed mundi rex defunctos nos pro suis legibus in æternam vitæ resurrectionem suscitabit* (II Machab. vii, 9). Tertius linguam postulatus cito protulit: nam pœnam linguæ exsecandæ jam dixerat a fratre contemnere; manus quoque amputandas constanter extendit, multum beatus genere isto supplicii, cui contigit extensis ad pœnam manibus passionis Dominiæ instar imitari. Nec non et quartus, pari virtute tormenta contemnens, et ad retundendum regem cœlesti voce respondens, exclamavit et dixit: *Potius est ubi hominibus morti datos expectare spem a Deo iterum, ab eo suscitandos in vitam æternam* ^g: *tibi enim resurrectio ad vitam non erit* (Ib. 14). Quintus, præter quod carnificinam regis et duros variosque cruciatus fidei vigore ^h calebat, ad præscientiam quoque et notitiam futurorum spiritu divinitatis animatus, prophetavit regi indignationem Dei et ultionem velociter secu-

A turam: *Potestatem*, inquit, *inter homines habens, cum sis corruptibilis, facis quod vis. Noli autem putare genus nostrum a Deo derelictum esse. Sustine et vide magnam potestatem* ⁱ *ejus, qualiter te et semen tuum torquet* (Ibid. 16). Quale illud levamentum fuit martyri i, quam grande solatium, in cruciatibus suis non tormenta propria cogitare, sed tortoris sui supplicia prædicare! In sexto vero non virtus sola, sed et humilitas prædicanda est; nihil sibi martyrem vindicasse, nec confessionis suæ honorem superbis vocibus ventilasse, peccatis potius suis adscripsisse, quod persecutionem a rege pateretur; Deo vero dedisse quod postmodum vindicaretur. Docuit esse martyres ⁱⁱ vercundos, de ultione fidere, et nihil in passione jactare: *Noli*, inquit, *frustra errare: nos enim propter nosmetipsos hæc patimur, peccantes in Deum nostrum. Tu autem, ne te existimes impune futurum* ^k, *aggressus pugnare cum Deo* (Ib. 18). Admirabilis quoque mater, quæ nec sexus infirmitate fracta, nec multiplici orbitate commota, morientes liberos spectavit libenter, nec pœnas illas pignorum, sed glorias computavit, tam grande martyrium Deo præbens virtute oculorum suorum, quam præbuerant filii ejus tormentis et passione membrorum: cum sex ^l punitis et occisis superesset unus ex fratribus, cui rex divitias et potentatus et multa pollicebatur, ut crudelitas ejus ac feritas vel unius subacti solatio foveretur, et peteret ut ad filium deiciendum secum deprecaretur et mater; deprecata est illa, sed ut decebat martyrum matrem, ut decebat legis et Dei memorem, ut decebat filios suos non delicate sed fortiter diligentem. Deprecata est enim, sed ut Deum confiteretur: deprecata est ne a fratribus suis frater in consortio laudis et gloriæ separaretur: tunc se septem filiorum computans matrem, si sibi contingeret filios septem Deo potius peperisse ^m, non sæculo Armans itaque cum et corroborans, et felicior tunc partu filium generans: *Fili*, inquit, *miserere mei, quæ te in utero mensibus decem* ⁿ *portavi, et lac triennio dedi, et alui, et in ætatem istam perduxi. Oro, fili, aspicias in cælum*

LECTIONES

VARIANTES.

1, 2. Benev. Ver.

j Martyris Ar.

k Impunitum futurum Lamb. Ebor. NC. 4, 2. Bod. 4, 2, 5, 4. Lin. Voss. 1, 2. Benev. Ver.

l Cum reliquis NC. 2.

m Deo peperisse, non NC. 2. Potius peperisse quam Voss. 1.

n Mensibus novem Oxon. decem Bod. 1, 2, 5, 4. Voss. 1. Ver.

^a Ne vocaveritis patrem Ebor.^b Contagione Lin.^c Magis iram regis Bod. 3.^d In secundum Voss. 1.^e In martyrio suo lortis Bod. 1.^f Potens Bod. 2.^g In vitam æternam amitt. Lam. Ebor. NC. 1, 2. Voss.

1, 5. Bod. 1, 2, 5, 4. Rev. Ver.

^h Fide et vigore Bod. 2.ⁱ Magna potestas Lam. Ebor. NC. 1. Voss. 1. Lin. Rod.

STEPH. BALUZII NOTÆ.

Impotens. Hanc lectionem intulit Erasmus. Confirmant autem eam plures libri veteres et usus Latine linguæ. Impotentia significat nimis vehementem potentiam, et velut tyrannicum illius usum. Quidam libri veteres et antiquæ editiones, etiam Morelliana, quod mirum est, preferunt quia *potens es*. Vide Lambinum ad Horatium lib. 1. od. 57.

Quam magnum. Revocavimus hæc duo vocabula, quæ exciderant in editione Rigaltii, et omissa sunt in Anglicana. Illa enim exhibent omnes libri veteres et antiquæ editiones.

D *Impunitum.* Ita veteres editiones et omnes fere libri veteres Erasmus mutavit et edidit *impune*. Quæ sane lectio exstat in quibusdam libris veteribus.

Mensibus decem. Antea legebatur *novem*, quæ antiquiores Operum sancti Cypriani editores putarunt fortasse ea quæ in illis citata reperiantur ex Scriptura sacra debere emendari juxta editionem vulgatam. Quæ res mihi magnum semper visa est habere difficultatem, cum certum sit, ut ante me observatum est à viris doctissimis, Cyprianum alia versione usum esse. Cui itaque viderem eam discrepantiam, scirem

et terram; et omnibus quæ in eis sunt aspectis, intel-
ligas quia ex nihilo fecit illa Deus et hominum genus.
Itaque, fili, ^a ne timeas carnificem istum, sed dignus
fratribus effectus excipias mortem, ut in illa misera-
tione cum fratribus tuis te recipiam (*Machab.* vii, 28).
Magna laus matris in exhortatione virtutis, sed ma-
jor in Dei timore et in fidei veritate ^b, quod nihil
sibi, aut filio, de sex martyrum honore promi-
sit, nec fratrum preces profuturam credidit ad ne-
gantis salutem: persuasit potius participem passio-
nis fieri, ut in iudicii die posset cum fratribus in-
veniri. Posthæc liberis suis ^c commoritur et mater;
neque enim aliud jam decebat ^d, quam ut quæ mar-
tyres pepererat et fecerat, in consortio illis gloriæ
jungeretur; et quos ad Deum præmiserat, ipsa
quoque sequeretur. Ac, ne quis, vel libelli vel ali-
cujus rei oblata sibi occasione qua fallat, amplex-
tatur decipientium malum munus, nec Eleazarus
tacendus est, qui, cum sibi a ministris regis offer-
retur facultas ut, accepta carne qua liceret sibi
vesci ^e, ad circumveniendum regem, simularet se illa
edere quæ de sacrificiis atque illicitis cibis ingere-
bantur, consentire ad hanc fallaciam noluit, di-
cens: nec ætati suæ, nec nobilitati convenire id sin-
gere, quo cæteri scandalizarentur et in errorem
inducerentur, existimantes Eleazarum nonaginta
annos natum, ad alienigenarum morem, relicta et
proditæ Dei lege, transisse: nec tanti esse lucrari bre-

via vitæ momenta, ut offenso Deo incurreret æterna
supplicia. At ille exereciatus diu, et in extremo jam
constitutus, cum inter verbera et tormenta moreret-
tur, ingemiscens ait: *Domine, qui sanctam habes
scientiam, manifestum est quia, cum possem a morte
liberari, durissimos dolores corporis tolero flagellis
vapulans; animo autem propter tui ipsius metum li-
benter hæc patior* (*Machab.* vi, 22). Sincera prorsus
fides et virtus integra ac satis pura, non regem An-
tiochum cogitasse, sed Deum judicem ^f; et scisse
proficere sibi ad salutem non posse, si hominem
derideret ac falleret, quando Deus, qui conscientiæ
nostræ iudex est et solus timendus est, nec deri-
deri possit omnino nec falli. Si igitur et nos deati
ac devoti Deo vivimus, si supra ^g justorum antiqua
et sancta vestigia iter facimus, ^h per eadem docu-
menta pœnarum, per eadem passionum martyria
pergamus; hoc ampliorem gloriam computantes tem-
poris nostri, quod, cum vetera ⁱ exempla numerentur,
exuberante postmodum copia virtutis ac fidei, nu-
merari non possunt martyres Christiani; testante
Apocalypsi et dicente: *Post hæc vidi turbam magnam* ^j,
*quam dinumerare nemo poterat, ex omni gente, et ex
omni tribu et populo et lingua, stantes in conspectu
throni et Agni: et erant amicti stolas albas* ^k, *et palmæ
suerunt in manibus eorum, et magno clamore dice-
bant: Salus Deo* ^l *nostro sedenti super thronum, et
Agnō. Et respondit unus ex senioribus dicens mihi:*

LECTIONES VARIANTES.

- ^a Ita fiet *Lam. Ebor. NC. 1, 2. Lin. Ver. Foss. 1, 2. C*
^{1, 2, 4. Oxon.}
^b Fide veritatis *Bod. 1.*
^c Cum liberis *Ver.*
^d Jam licebat *Lam. Ebor. Bod. 1, 2, 3, 4. NC. 1. Lin.*
^e Liceret vesci *Lam. Ebor. NC. 1. Et vesci Bod. 1, 2, 3, 4.*

^f Deum iudicem metuisse *Foss. 1.*

^g Supra ipsa *Ar. Bod. 1, 2, 3, 4.*

^h Quo cum vetera *Lam. Bod. 2. NC. 1.*

ⁱ Turbam multam *Bod. 1, 2, 5, 4. Ver.*

^j Stolis albis *Foss. 1. Stola alba Ver.*

^k Laus Deo *Bod. 4.*

STEPH. BALUZI NOTÆ.

autem Josephum de eadem re tractasse in libro de
Imperio rationis, putabam me finem huic difficultati
facile impositurum auctoritate ejus. Sed mea me fe-
ellit opinio. Etenim ille postquam retulit hunc ser-
monem matris ad filium, se illum novem mensibus
in utero gestasse, mox ait in pagina sequenti sanctis-
simos martyres dixisse matris uterum eos tulisse
decem mensibus. Itaque semper remanet eadem dif-
ficultas. Recurrendum igitur est ad auctoritatem ve-
terum exemplarium. Omnia fere quæ ego vidi, sunt
autem multa, habent decem. Sic etiam illa quibus usi
sunt Angli. Pamelius, tamen, etsi putaverit eam lec-
tionem esse meliorem, in eaque sententia fuerit, etiam
Rigaltius, maluerunt aliam retinere in contextu.
Affert autem Pamelius plures auctoritates ut probet
illam esse meliorem quæ habet decem. Ego multo
plures afferre possem. Sed nolo eas afferre, ne earum
lectio fastidium eret lectoribus. Itaque annotabo
tantum loca veterum qui infantes decimo mense nasci
aut. Lector ea poterit requirere, si libuerit. Videat
Tertullianum in libro de *Anima*, Arnobium lib. 1, *Ad-*
versus gentes, Lactantium in libro de *Opificio Dei*, Lu-
ciferum Calaritanum in libro de non parcendo delin-
quentibus in *Denn*, Hieronymum in epistola ad Rufi-
num de *judicio Salomonis*, et in epistola de *Vitando*
suspecto contubernio, Augustinum lib. iv, cap. 5 de
Trinitate, Prudentium in carmine de *sancto Romano*
martyre, Fulgentium Ferrandum in Epistola ad *Anato-*
lium, sanctum Vincentium Ferrarium sermone in *Vi-*
gilia natiuitatis Christi, Plautum in *Amphitryone* et in
Cisellaria, Virgilium *Ecloga quarta*, Ovidium lib. 1,
et v *Fastorum*, et in Epistola *Oenones ad Macareum*,

Senecam in *Thebaide*, Quintilianum lib. viii, cap. 5,
Institutionum, Apuleium in *Apologia*, A. Gellium
lib. iii, cap. 16 et lib. vii, cap. 1, Julium Pautum
lib. 1, tit. 9, Octavianum Horatianum, Ulpianum in 1.
Intestato D. de suis et legitimis hæredibus, Petrar-
chum lib. xiii rer. famil. epist. 1, ad Guindonem epis-
copum Pertaensem, quæ a me edita est inter proba-
tiones historia gentis Arvernie, ubi etiam editum
est testamentum Bernardi III de Turre, in quo testa-
tur de utero gravido per decem menses. Vide etiam
Victorem Vitensem lib. v, cap. 9 *Historia persecutio-*
nis Vandalicæ. Fatendum tamen est lectionem quam
ego repudio exstare in quatuor antiquis exemplari-
bus, haberi etiam apud Hieronymum in epistola ad
Eustochium de *virginitate servanda*, et in epistola ad
Helvidium. At ea quam retinui exstat in novemdecim
libris nostris et in quatuor Anglicanis. Vide *Pentecun-*
tarellum Laurentii Ramirez de Parado cap. 5.

Persuasit potius. Epistola de honorandis parentibus
edita inter Opera Hieronymi: *Imitami filium Ma-*
chabæum, qui matri mortem suadenti servit, et durum
impeium gratanter aggressus est, ne offenderet genitri-
cem. Matris fratrum sociari sueribus, quam voluntati
matris obistere. Potest huic matris constantiæ com-
parari aliquo modo alia mater, quæ nunquam voluit
declarare ubi filium, qui quærebatur, ceculisset, nec
ullis deinde terroribus aut morte constantiam vocis egre-
gia mutavit: apud Tacitum in libro 1. *Historiarum.*
Adnegantis. Codex Gratianopolitanus *abneganti.*

Per eadem passionum martyria pergamus. Codex
Thauus, ad martyrii gloriam pergamus. Gratianopoli-
tanus, ad martyrii passionem pergamus.

Hi qui amicti sunt stolas albas, qui sunt, et unde venerunt? Et dixi ei: Domine mi, tu scis. Et ait mihi: Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, et laverunt stolas suas, et candidus eas fecerunt in sanguine Agni: propter hoc sunt in conspectu throni Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo ejus^a (Apoc. vii, 9). Quod si tantus ostenditur et probatur Christianorum martyrum populus, nemo difficile vel arduum putet esse martyrem fieri, quando videat martyrum populum non posse numerari.

CAPUT XII. — QUÆ SPES ET MERCES MANEAT JUSTOS ET MARTYRES POST CONFLICTATIONES HUIUS TEMPORIS ET PASSIONES.

Per Salomonem Spiritus sanctus ostendit et præcinit^b dicens: *Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes eorum immortalitate plena est. Et in paucis vexati, in multis bene disponentur, quoniam Deus tentavit illos, et invenit illos dignos se. Tamquam aurum in fornace, probavit illos, et quasi holocausta^c hostiæ accepit illos, et in tempore erit respectus illorum. Fulgebunt, et tamquam scintillæ in arundinetis discurrent. Judicabunt nationes et dominabuntur populis, et regnabit Dominus eorum in perpetuum (Sap. iii, 4). Item apud eundem vindicta nostra describitur, et persequentium nos atque infestantium poenitentia prædicatur: Tunc stabunt, inquit, justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, et qui abstulerunt labores eorum: videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperata salutis dicentes inter se, poenitentiam habentes^d, et præ angustia^e spiritus gementes: Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem^f improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam et finem illorum sine honore. Quomodo ergo computati^g sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est! Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis^h, et sol non est ortus nobis. Lassati sumus in iniquitatis via et perditionis, et ambulavimus solitudines difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia? aut quid divitiarum jactatioⁱ contulit nobis? transierunt omnia illa tamquam umbra (Sap. iii, 4). Item in Psalmo cxv (v. 5) pretium et merces passionis ostenditur: Pretiosa est, inquit, in conspectu Domini mors sanctorum ejus^j. Item in Psalmo cxxv (v. 8), tristitia conflictationis et lætitia retributionis exprimitur: Qui seminant, inquit, in lacrymis, in gaudio*

metent. Ambulantes ambulabant et flebant, mittentes semina sua: venientes autem venient in exultatione portantes^k gremia sua^l. Et iterum in Psalmo cxviii: Beati qui immaculati sunt in via, qui ambulant in lege Domini. Beati qui perscrutantur martyria^m ejus, in toto corde exquirunt eum. Item Dominus in Evangelio, ultor ipse persecutionis nostre et remuneratorⁿ passionis: Beati, inquit, qui persecutionem passi fuerint propter justitiam, quia ipsorum est regnum cælorum (Matth. v, 10). Et iterum: Beati eritis cum odio vos habuerint homines, et separaverint vos, et expulerint^o, et maledixerint nomini vestro quasi nequam propter Filium hominis. Gaudete in illa^p die et exultate: ecce enim merces vestra multa est in cælis (Luc. vi, 22). Et iterum: Qui perdidit animam suam propter me, hic salvabit illam (Luc. ix, 24). Nec solos animadversos et interfectos divinæ sollicitationis manent præmia, sed, etiamsi ipsa passio fidelibus desit, fides tamen integra atque invicta perstiterit, et, contemptis ac relictis suis omnibus, Christum se sequi Christianus ostenderit, ipse quoque a Christo inter martyres honoratur, pollicente ipso et dicente: Nemo est qui relinquat domum aut agrum, aut parentes aut fratres, aut uxorem aut filios propter regnum Dei, et non recipiat septies tantum in isto tempore, in sæculo autem venturo vitam æternam (Luc. xviii, 29). Item in Apocalypsi hoc idem loquitur: Et vidi, inquit, animas occisorum propter nomen Jesu^p et sermonem Dei: et cum primo in loco posuisset occisos, addidit, dicens: Et quicumque imaginem bestię non adoraverunt, nec acceperunt inscriptionem in fronte aut in manu sua; quos universos a se in eodem loco simul visos conjungit et dicit: et vixerunt et regnaverunt cum Christo (Apoc. xx, 4). Vivere omnes dicit et regnare cum Christo, non tantum qui occisi fuerint, sed et quicumque, in fidei suæ firmitate et Dei timore perstantes, imaginem bestię non adoraverint, neque ad funesta ejus, et sacrilega edicta consenserint.

CAPUT XIII. — PLUS NOS ACCIPERE IN PASSIONIS MERCEDE, QUAM QUOD IHC SUSTINEMUS IN IPSA PASSIONE.

Probat beatus apostolus Paulus, qui, dignatione divina usque in tertium cælum atque in paradysum raptus, audisse se inenarrabilia verba testatur; qui oculata fide^q Jesum Dominum vidisse se gloriatur, qui id quod et didicit et vidit, majori conscientię^r veritate profitetur: Non sunt, inquit, con-

LECTIONES VARIANTES.

^a Serviant in templo Lam. Ebor. NC. 1. Bod. 1, 2, 3, 4. Ben. Ver.

^b Monet Ar. Lam. Ebor. NC. Præcinit Bod. 1, 4. Orou.

^c Holocaustum hostiam Bod. 1, 4. Benev. Ver.

^d Sic Lam. Ebor. Voss. 1. Bod. 2, 4.

^e Per angustiam Bod. 1, 2. Benev. Ver. ad Quir. lib. 3,

c. 16.

^f In risu, et in similitudine Lam. Bod. 1, 2, 4. Ver.

^g Quomodo computati Ad Quir. l. 5, c. 16.

^h Luxit super nos NC. 1.

ⁱ Jactantia Lam. Ebor.

^j Mors justorum Bod. 1, 3. Benev. Ver.

^k Tollentes Bod. 2, 3, 4.

^l Manipulos suos Bod. 1. Lin.

^m Perscrutantur mysteria NC. 1. Testimonia Lin.

ⁿ Munerator Bod. 1, 2, 4. Ver.

^o Expugnaverint Ar. Bod. 2.

^p Verbum Jesu Bod. 2. Testimonium Jesu Ver.

^q Oculo fidei Bod. 3. Occulta Lam. Ar. Bod. 1, 2, 3, 4.

^r Majoris conscientię Ar. Bod. 1, 2, 3, 4.

STEPH. BALUZI NOTÆ.

CAP. XII.—*Fulgebunt.* Hoc segmentum addidimus ex quatuor libris veteribus. Non exstat tamen in Segueriano. Vide notas ad Epistolam LXXXI. *Poenitentiam habentes.* Ita veteres editiones, qua-

tuordecim libri nostri, et quinque Anglicani. Vide notas ad extremam partem epistolæ ad Demetrianum. *Gremia sua.* Sex libri veteres, unanimes suos.

digna passiones hujus temporis ad superventuram claritatem, quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18). Quis ergo non omnibus viribus elaboret ad tantam claritatem pervenire, ut amicus Dei fiat, ut cum Christo statim gaudeat, ut post tormenta et supplicia terrena, præmia divina percipiat? Si militibus sæcularibus gloriosum est ut hoste devicto redeant in patriam triumphantes, quanto potior et major est gloria, victo diabolo, ad paradisum triumphantem a redire, et unde Adam peccator ejectus est, illuc, prostrato eo qui ante dejecerat^b, trophæa victicia reportare, offerre Deo acceptissimum munus, incorruptam fidem et virtutem mentis incolumem, laudem devotionis illustrem, comitari eum cum venire cœperit, vindictam de inimicis recepturus, lateri ejus assistere, cum sederit judicaturus, cohæredem Christi fieri, Angelis adæquari, B cum Patriarchis, cum Apostolis, cum Prophetis cælestis regni possessione lætari? Has cogitationes quæ persecutio potest^c vincere? quæ possunt tormenta superare? Durat fortis et stabilis religiosis meditationibus^d fundata mens, et adversus omnes diaboli ter-

rores et minas mundi, animus immobilis perstat; quem futurorum fides certa^e et solida corroborat. Clauduntur^f in persecutionibus terræ, sed patet cælum: minator Antichristus, sed Christus tuctur; mors inferitur, sed immortalitas sequitur: occiso mundus eripitur, sed restituito paradiso exhibetur; vita temporalis extinguitur, sed æterna reparatur. Quanta est dignitas et quanta securitas exire hinc lætum, exire inter pressuras et angustias gloriosum? claudere in momento oculos, quibus homines videbantur et inmundus, et aperire eosdem statim ut Deus videatur et Christus! Tam feliciter migrandi, quanta velocitas^g! terris repente subtraheris, ut in regnis cælestibus reponaris. Hæc oportet mente et cogitatione complecti, hæc die ac nocte meditari. Si talem persecutio invenerit^h Dei militem, vinci non²⁷³ poterit virtus ad prælium promptaⁱ. Vel si accessio ante prævenit, sine præmio non erit fides, quæ erat ad martyrium præparata. Sine damno temporis merees, judicio Deo, redditur: in persecutione, militia; in pace, conscientia coronatur.

LECTIONES VARIANTES.

- ^a Triumphantes *Bod. 2, 3, 4.*
^b Dejecerat *Lam. Ebor. NC. 1. Bod. 1, 2, 3, 4. Foss. 1, 2.*
^c Persecutiones possunt *Bod. 2. Lam.*
^d Religiosis meditationibus *Foss. 1.*
^e Fides grata *Foss. 1.*

- ^f Sic *Lam. Ebor. Lin. NC. 1. Foss. 1, 2. Bod. 1, 2, 3, 4. Ben. Ver. Clauduntur oculi Impr.*
^g Quanta felicitas *Lat.*
^h Persecutor invenerit *Bod. 5.*
ⁱ Prælium destinata *Bod. 5.*

STEPH. BALUZII NOTE.

Æterna reparatur. Codex Seguerianus *æternitas* C
representatur. litanus et editiones Spirensis et Morellii habent si
Si talem persecutio. Codex Thuanus et Gratianopo- *talem persecutionis dies Christi invenerit militem. Ita*
etiam ferme codex sancti Arnulphi.

TESTIMONIORUM^a

LIBRI TRES

ADVERSUS JUDÆOS.

CYPRIANUS Quirino^b filio salutem. Ohtemperandum fuit, fili charissime^c, desiderio tuo spirituali impensissima petitione divina magisteria poseenti quibus nos

D Dominus per Scripturas sanctas erudire et instruere dignatus est^d, ut, a tenebris erroris^e abducti et luce ejus pura^f et candida luminati, viam vitæ per salu-

LECTIONES VARIANTES.

- ^a Ad Quirinum, de Sacramento Christi *NC. 1. Bod. 2. Lam. Liber adversus Judæos Rem. Fr. Man. Mor. Epistola Cypriani ad Quirinum. Lin.*
^b Quirino suo, *S. NC. 2.*
^c Fuit, charissime *Bod. 1.*

- ^d Sic *Ar. Bod. 1, 2, 3, 4. Thu. Veron. Bencv. Foss. 3. Erudire et instituere Oxon.*
^e Tenebrosi erroris caligine *Bod. 1. Foss. 3.*
^f Et per lucem ejus puram et candidam illuminati *Bod. 1. Illuminari Foss. 3. Ad lucem, etc. Lin.*

STEPH. BALUZII NOTE.

Si qua sunt loca in Operibus sancti Cypriani de quibus pronuntiari non possit ea certe illius esse, id vero in primis afferri potest de libris *Testimoniorum ad Quirinum*. Plures enim codices plus habent quam vulgatæ editiones, alii minus. Itaque, quoniam impossibile est discernere ea quæ vere Cypriani sunt ab his quæ post illum a studiosis addita sunt, nos retinimus ea quæ vulgo leguntur in editionibus et ea addimus quæ reperia a nobis sunt in antiquis exemplaribus manuscriptoris, nihil de nostro addentes. Porro duo tantum priores libri exstant in

editione Spirensi, in veteri Veneta, et in ea quam Remboldus procuravit. Erasmus tertiam emisit ex codice scripto monasterii Gemblaccensis. Sed quod probabilis sibi videri ait hoc opus non esse Cypriani, quia in illo præter præfationem numquam auctor suum styllum exerat, quamvis id verum esset, quod certe non est, argumentum istud levissimum est, uti et illud quod de tertio libro opinatur Priorius. Nam sanctus Augustinus libros istos tanquam Cypriani citat lib. iv. contra duas *Epistolas Pelagianorum* cap. 8 et 9, ut adnotavit Pamelius, qui alias quoque proba-